

مسجد جامع چالوس

سید یحیی موسوی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

پیشینه چالوس

اعتماد السلطنه درباره چالوس در کتاب خود نوشته است: «اعراب کلمه چالوس را شالوس می‌گویند. چالوس محیط به یک قلعه سختی بود و دیوارهای مرتفع داشت و سلاطین عجم آنجا را بنا کرده بودند. و همیشه در آنجا لشکریان زیاد برای دفع حمله دیلمیان وجود داشتند. و این قلعه بعد از فتح طبرستان به دست لشکریان اسلام، منهدم شد» [اعتماد السلطنه، التدوین فی احوال شروین، ۳۸۶].

رابینو در کتاب خود نوشته است: «شهر چالوس خود دیوار محکمی داشت، که به امر یکی از دختران فرمانروایان ایرانی ساخته شده بود. استحکامات دفاعی چالوس را در سال ۲۸۷ ه. ق، سیدحسین بن قاسم یکسره خراب کرد». [رابینو، مازندران و

موقعیت جغرافیایی

چالوس، نام شهری در کنار دریای خزر، و جزء شهرهای استان مازندران است. حدود آن از شمال به دریای خزر، از جنوب به اولین رشته ارتفاعات جنگلی، از غرب به دهستان کران بخش حومه نوشهر و از غرب به دهستان لنگا از شهرستان تنکابن محدود می‌شود، این شهر در ۳۶ درجه و ۳۹ دقیقه عرض جغرافیایی، ۵۱ درجه و ۲۵ دقیقه طول جغرافیایی و ۷ متر از سطح دریا قرار دارد. شهرستان چالوس در ۱۸۰ کیلومتری غرب ساری، مرکز استان مازندران، واقع است و تا تهران ۲۰۲ کیلومتر فاصله دارد. این شهر بر سر سه راهی تهران، گیلان و مازندران، در ۵ هزار متری ساحل دریای خزر و کنار رودخانه چالوس واقع شده است.

استرآباد، ۳۵۴.

در این شهر بنا بر توصیف مقدسی در کتاب احسن التقاسیم، قلعه و مسجد جامعی متصل به یکدیگر وجود داشت، که هر دو از سنگ بنا شده بود. در نزدیکی آن، دو شهر دیگر به نامهای: الکبیره و کجه قرار داشتند. مادر حسن بن بویه را با تشریفات بسیار، در چالوس دفن کردند. از سادات مرعشی مازندران، ظهیرالدین بن علی بن قوام الدین و پسرش، فضل الله، را در چالوس به خاک سپردند.

مسجد جامع چالوس

آثار قلعه قدیم کنار مسجد، به شکل تپه ای در محوطه قصر سلطنتی چالوس سمت راست رودخانه و جاده چالوس باقی است. مقدسی درباره مسجد جامع قدیم چالوس، چنین می گوید: «در کنار قلعه سنگی چالوس بوده است، که آثاری از آن باقی نیست. از نخستین بیعت هایی که مردم طبرستان با سادات کردند، در همین مسجد جامع بوده است» [مقدسی، احسن التقاسیم، ۱۱۶]. این شهر بعد از سالهای ۱۳۱۰ و در دوران رضاخان، با معماری شهری بنا گردید. در آن زمان، پل مهمی روی رودخانه چالوس ساخته شد. در نزدیکی این پل، بنای مسجد جامع قرار دارد که از جمله ساختمانهای زیبای این شهر است. راه کنار مسجد جامع، از وسط این شهر می گذرد. بر اثر تغییر و تحولات شهرسازی، مقداری از بافتهای اطراف آن نوسازی شده است. این بنای عظیم فعلاً در بین مجموعه ای از واحدهای نیمه قدیم و نوساز محصور است. مسجد جامع چالوس، یکی از بهترین بناهای تاریخی معاصر اسلامی در غرب استان مازندران به شمار می رود.

ساختار متوازن مسجد، و شکل ایوان، مناره ها و شبستان، باعث شده است که پس از گذشت نیم قرن از زمان ساخت آن در سال ۱۳۳۴، هنوز هم سالم باقی بماند. مسجد جامع چالوس در زمینی به مساحت کلی ۴۴۰۵ متر مربع و زیربنای هزار متر مربع، در قسمت شمال بازار شهر قرار دارد. مسجد یک شبستان بزرگ به مساحت ۷۵۰ متر مربع بدون

محاسبه مساحت محراب دارد. همچنین، یک بالکن بزرگ زنانه در طبقه دوم است که فقط در ایام ماه مبارک رمضان به عنوان شبستان استفاده می شود. شبستان اصلی هشت ستونه مسجد جامع، محل برگزاری نماز جماعت در طول ایام سال است. فاصله هر ستون از ستون دیگر، ۶ متر است. پای ستونهای مسجد سنگ نما، سرستونها گچبری شده و منقوش و

ستونها به شکل مربع است. مصالح اصلی به کار رفته در ستونها، شبستان و ایوان مسجد، آجر، فرش آهک، سیمان و آهن است.

مسجد جامع سه ورودی دارد. ورودی اصلی، در سمت غربی از خیابان مرکزی شهر قرار دارد. بافت اطراف مسجد، اغلب مراکز تجاری است. دو فرعی ورودی مسجد یکی از سمت شمال شرقی و دیگری از سمت شمال غربی، به بازار روز شهر باز می شود. وضوخانه مسجد، در حیاط شمالی ضلع مقابل درب اصلی آن قرار دارد. قبله مسجد جامع بر مبنای ۳۰ درجه انحراف از جنوب به مشرق، ساخته شده است.

جلوه های معماری و کتیبه ها

به علت قرار گرفتن مسجد جامع در داخل حریم بازار، ورودیهای آن خود بخود مورد استفاده عبور و مرور مردم قرار می گیرد. مردم در این معبر، از زیباییها و جلوه های معماری مسجد لذت معنوی می برند. معماری کتیبه و کاشیکاریهای مسجد جامع، از یادگارهای استاد سیدرسول اصفهانی است. گلدسته های مسجد به ارتفاع ۲۲ متر از سطح زمین، به روی ایوان بزرگ در ضلع شمالی صحن مسجد قرار دارد.

شبستان، محرابی زیبا و کاشیکاریهای دقیق دارد که بر روی آن، آیاتی از سوره مبارکه بقره نگاشته شده است. بر روی کتیبه شبستان طبقه دوم یا بالکن زنانه، آیات سوره مبارکه نبأ مزین است. در کتیبه های بالکن زنانه، جملات قصاری از امیرالمؤمنین علی (ع) قرار دارد، که عبارتند از: «لاکرم کالتقوی ولاقرین کحسب الخلق. لامال اعود من العقل ولاوحدة اوحش من العجب، لاورع کالوقوف عند الشبهة ولازهد کالزهد فی الحرام. لاعبادة کاداء الفرائض ولاایمان کالحیاء والصبر».

کتیبه ایوان بزرگ مسجد جامع، به آیاتی از سوره انسان با خط

زیبای ثلث مزین است. همچنین، کتیبه دیگر ایوان مسجد، به سوره مبارکه نور منقوش است. در کتیبه سردر ورودی مسجد، شعری زیبا به زبان فارسی، سروده مرحوم استاد صغیر اصفهانی در منقبت مسجد جامع، نگاشته شده است که نام مرحوم آیت الله سیدحجت الله موسوی در آن به چشم می خورد.

در آن کتیبه چنین آمده است:

شکر کز لطف خدای احد بنده نواز

این بنا روی به انجام نهاد از آغاز

مسجد جامعی از پاکدلان شد تأسیس

که بیارند نیاز و بگزارند نماز

کرد بس همت خود صرف در این طرفه بنا

حجت موسوی آن فاضل فرد ممتاز

باری از آب و گل و صدق و صفا در چالوس

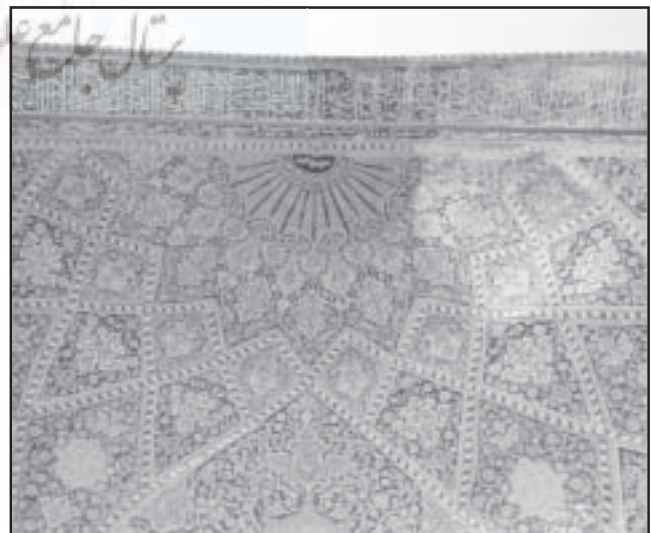
گشت بنیاد چو این معبد فردوس طراز

جست تاریخ وی از غیب خرد گفت صغیر

که به چالوس دراز رحمت یزدان شده باز

ائمه جماعت و وعاظ مسجد جامع

در اینجا قبل از معرفی ائمه جماعت مسجد جامع، به پیشینه اجمالی آن از طریق منابع شفاهی و تحقیقات میدانی می پردازیم. زمین موقوفه مسجد جامع چالوس که در سال ۱۳۲۴ به وسیله مرحوم حجت الاسلام سیدمحمدتقی مطهری تهیه و تدارک

رژیم ستمشاهی، وی چندین بار به سازمان ساواک متعرض شد. اما وجه مردمی ایشان، موجب شد تا ساواک نتواند ایشان را دستگیر و زندانی کند.

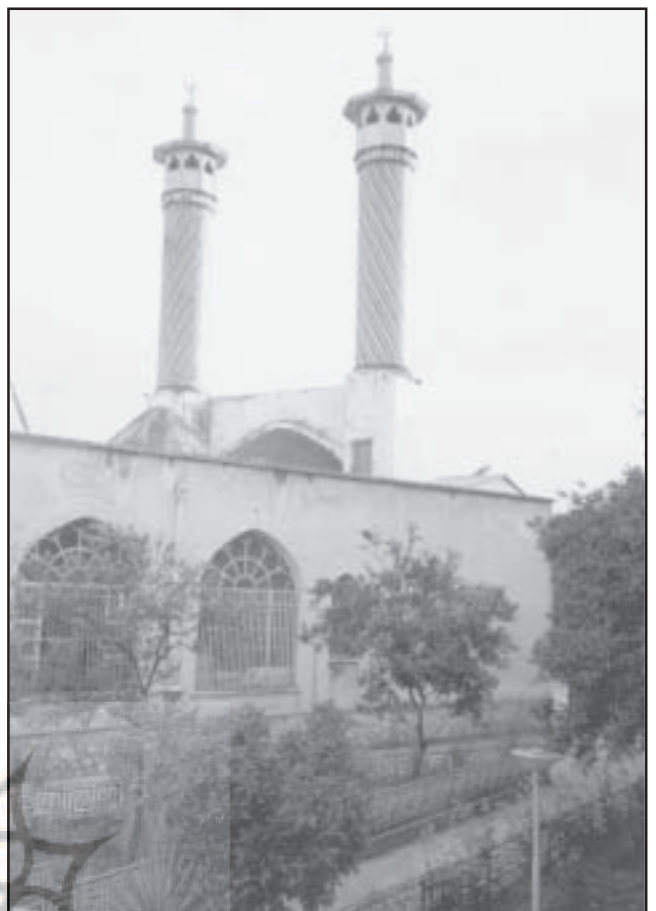
پس از درگذشت آیت الله موسوی، مراتب و مناصبش از جمله تولیت تعداد کمی موقوفات مسجد جامع، به فرزند ارشدش، حجت الاسلام والمسلمین سیدجمال الدین موسوی، انتقال یافت. از جمله وعاظ و منبریایی که در این مسجد سخنرانی، وعظ و خطابه کردند، می توان از بزرگانی همچون: مرحوم شیخ محمدتقی فلسفی، مرحوم سیدمحمود طالقانی، شهید هاشمی نژاد، شهید متفکر مرتضی مطهری، شهید سیدمحمدحسین بهشتی، آیت الله مکارم شیرازی، آیت الله نوری همدانی، آیت الله محمد یزدی و آیت الله خزعلی نام برد.

مدرسه علمیه و کتابخانه مسجد

از همان ابتدا، در این مسجد به علت علاقه مندی و توجه خاص مرحوم آیت الله موسوی به امور فرهنگی و علمی، حرکت جدی در این باره صورت گرفت. تاریخ تأسیس مدرسه علمیه، به یک دهه قبل از بنای مسجد جامع برمی گردد. اما از سالهای ۱۳۲۶ تا ۱۳۳۴، این حرکت به طور جدی، ادامه یافت، و جوانان بسیاری با این پایگاه معارف اسلامی آشنا شدند، به طوری که امروزه، از فضلا و علمای ارزشمند شهر و منطقه به شمار می روند. از اقدامهای مهمی که در احیای فرهنگ شیعه در این مسجد انجام شد، گردآوری کتابهای بسیاری در حوزه معارف و علوم اسلامی است. حدود ۷ هزار جلد کتاب در این کتابخانه وجود دارد، که ۲ هزار آن کتب سنگی و خطی است.

منابع:

۱. اعتمادالسلطنه: محمدحسن خان، التذوین فی احوال شروین (تاریخ سوادکوه مازندران)، تصحیح: مصطفی احمدزاده
۲. رایینو، مازندران و استرآباد
۳. مقدسی، احسن التقاسیم

شد، به هنگام بنای مسجد مجهول المالک بود. برای برطرف کردن شبهه مالکیت زمین، وقفنامه آن از سوی مرجع تقلید زمان، آیت الله حاج سیدحسین طباطبایی بروجردی(ره) صادر شد. در سال ۱۳۳۴، مسجد جامع با همت مرحوم آیت الله سیدحجت الله موسوی و همچنین مساعدتهای مردمی ساخته شد. از آن تاریخ، امامت جماعت مسجد جامع به دستور آیت الله بروجردی(ره)، بر عهده عالم ربانی مرحوم آیت الله سیدحجت الله موسوی(ره) قرار گرفت.

آیت الله موسوی(ره) در سال ۱۳۲۷ ه.ق، در یکی از روستاهای شهر چالوس متولد شد.

ایشان جنبه علمی ویژه ای در زمینه های: فقه، اصول و کلام داشت. ایشان در اواخر حیات مرحوم آیت الله حائری یزدی(ره)، مؤسس حوزه علمیه قم، و اوایل مرجعیت آیت الله بروجردی(ره) در قم حضور یافت و از محضر و مجلس درس و بحث آیات عظام مراجع عظیم الشان همچون: حاج سیدحسین بروجردی، میرزا محمد همدانی، آخوند ملاعلی همدانی، حاج سیدمحمدتقی خوانساری و سیدمحمد حجت کوه کمری بهره برد.

آیت الله موسوی در سال ۱۳۶۷، دعوت حق را اجابت کرد و به رحمت ایزدی پیوست. منزل ایشان که موقوفه مسجد بود، در گذر مسجد جامع قرار داشت، که بعد از فوت ایشان در اختیار فرزند فاضلش قرار گرفت.

از نظر مبارزات سیاسی، ایشان با تشکیلات پهلوی و طاغوت ضدیتی تام و تمام داشت. به جهت رویارویی عملی و مبارزاتی با